

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 26, Sayı/Issue: 50, Yıl/Year: 2024 (Aralık/December)

İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî. *Ravzatü'l-Mürîdîn*. nşr. Muhammed Sûrî - Nasrullah Pûrcevadî. Tahran: İntişârât-i Ferheng-i Muâsır, 1402/2023, 539s.

Değerlendiren/Reviewed by

Veysel Başçı

Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf Ana Bilim Dalı –
Dr., Batman University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Sufism.

veysel.basci@batman.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1525-0355>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap Dergerlendirmesi/Book Review

Geliş Tarihi/Date Received: 01/08/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 22/11/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 15/12/2024

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Copyright © Published by Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Sakarya University Faculty of Theology, Sakarya/Turkey.

Öz

Bu çalışmada XI. yüzyılda yaşamış olup günümüz tasavvuf çevrelerinde adı ve makamı pek bilinmeyen ilk dönem sûfilerden İbn Yazdânyâr-ı Hemedânî'nin, kendisi gibi tasavvuf tarihi kaynaklarında adına ve künyesine pek yer verilmemiş *Ravzatü'l-Mürîdîn* adlı eseri değerlendirilmiştir. Eserin tıpkı *Tehzibü'l-Esrâr* ve *Keşfü'l-mahcûb* gibi erken dönem tasavvuf kaynaklarından birisi olduğu görülmektedir. Eser, sûfilerin makam ve hâlleri açısından öncülü olan eserlere benzese de tasavvuf risalelerinde daha önce karşılaşılmamış kimi sûfî anlatılarına da sahiptir. Ayrıca Baba Tâhir-i Uryân, Baba Cafer-i Ebherî, Aynü'l-kudât-ı Hemedânî gibi sûfilerin başını çektiği Hemedân merkezli Cibâl tasavvuf anlayışı ile bu bölgede doğup gelişen tasavvufi düşüncenin özellikleri hakkında önemli bilgiler ihtivâ eder.

Anahtar Kelimeler: Hemedânî, İbn Yazdânyâr, *Ravzatü'l-Mürîdîn*.

Abstract

This study evaluates Ibn Yazdânyâr al-Hamadânî's work titled *Rawḍat al-Murîdîn*. Hamadânî was a Sufi who lived in the eleventh century. However, he is not well known in today's Sufi circles. His work is also not well known, and his name or identity is not mentioned in Sufi sources. In our evaluation, it was seen that his work is one of the early period Sufism sources, just like *Tahzib al-Asrâr* and *Kashf al-Mahcûb*. Although the work is similar to its predecessors in terms of the positions and states of the Sufis, it also contains some Sufi narratives that have not been encountered in Sufi treatises. The work provides important information about the understanding of Jibâl Sufism centered in Hamadân, led by sufis such as Baba Taher-i Uryân, Baba Jafarî Abharî, and Ayn al-Qudât al-Hamadânî, and the structure of the Sufi orders born and developed in this region.

Keywords: Hamadânî, Ibn Yazdânyâr, *Rawḍat al-Murîdîn*.

Tam adı Ebû Cafer Muhammed b. Hüseyin b. Ahmed b. İbrahim olan İbn Yazdânyâr-ı Hemedânî 380/990 yılında Cibâl bölgesinin merkezi Hemedân şehrinin *Fûrcerd* köyünde dünyaya gelmiş ilk dönem sûfilerdendir. Cibâl'in Dinever, Nihâvend, Sühreverd, Kazvin, Burûcerd, Rey ve İsfahân gibi merkezlerinde dinî ve tasavvufî eğitimini tamamladıktan sonra *Zahid-i Saîd* ve *Kadı* künyeleriyle maruf olduğu köyüne dönerek sâlik ve müridlerin irşâdı ile meşgul olmuş ve 472/1079 yılında da bu köyde vefat etmiştir. İbn Yazdânyâr, başta Baba Tâhir-i Uryân (ö. 447/1055-?-) ile Aynü'l-kudât-ı Hemedânî (ö. 525/1131)'nin şeyhlerinden olan Şeyh Bereket (ö. 490/1096-?-) ve Şeyh Fetha-i Sergûlî-i Hemedânî (ö. 490/1096) ile Baba Cafer-i Ebherî (ö. 428/1036) gibi sûfilerin dönemlerini derk etmiştir. Yine bu dönemin Hemedânlı diğer önemli sûfilerinden olan *İbn Zîrek* adıyla maruf Ebû Ali Ahmed-i Kumistânî'nin oğlu Ebü'l-Fazl Muhammed b. Osman-ı Kumistânî (ö. 471/1078) ile Uryân'ın talebelerinden Ebû Müslim b. Azev gibi isimlerle de yakın dost olmuştur. Aynı şekilde hadis ve tasavvuf tarihinde önemli bir yeri olan Kîya b. Şîrûye b. Şehrdâr ed-Deylemî-i Hemedânî (ö. 509/1114), ile *Safvetü't-Tasavvuf*'un sahibi İbnü'l-Keyserânî-i Makdisî (ö. 507/1113) ve *İbn Ühtû't-Tevil* adıyla maruf Ebû Bekr Zaferâbadî-i Cebelî-i Hemedânî (ö. 542/1147) gibi isimlerin de üstadı ve hocasıdır. Dolayısıyla tüm bu ilişkiler, onun Cibâl bölgesinde doğup gelişen tasavvufî hayatın geçmişinde önemli bir yerde durduğunu gösterir.

Başta mezkûr Şîrûye olmak üzere Yakut el-Hamevî (ö. 626/1229), Rafîi-i Kazvinî (ö. 623/1226) ve Şemseddin-i Zehebî (ö. 748/1348) gibi tarihçilerin

eserlerinde ve dahi Ebû Abdullah Cûrkanî-i Hemedânî (ö. 543/1148)'nin *el-Ebâtîl vel-Menâkir* adlı eseri ile benzer hadis zincirlerini hâvi eserlerde adına rastlanılan İbn Yezdânyâr, Ebûbekir b. Ali Hemedânî-i Ferra' (ö. 405/1014), Ebû'l-Fettah Bezzâz-ı Hemadânî (ö. 406/1016), Ebû'l-Kasım Hemedânî-i Mü-eddeb (ö. 407/1017), İbn-i Şa'ranî-i Hemedânî (ö. 407/1017), Ebû Nasr Zeccâc-ı Hemedânî (ö. 413/1022), Ebû Abdîllah Mukrî-i Hemedânî (ö. 414/1023) gibi muhaddis hocalarından hadis dersleri almış ve hadis nakletmiştir. Bu sebeple tasavvuf menşeli hadis sened zincirleri içerisinde de önemli bir isim olduğu görülür.

İbn Yezdânyâr'dan geriye *Ravzatü'l-Mürîdîn* adlı yegâne eseri kalmıştır. Eser modern dönemde ilk olarak Carl Brockelmann (ö. 1956) tarafından tespit edilerek *Arap Geleneği Yazılı Literatürü* (Geschichte der Arabischen Litteratur) adlı mecmûada tanıtılmıştır. 1957 yılında John Alden Williams tarafından Princeton Üniversitesi'nde doktora tezi olarak çalışılmış, bazı bölümleri de İngilizceye tercüme edilmiş ancak yayınlanmamıştır. William'ın dört yazma nüsha üzerinden yaptığı söz konusu çalışmasından sonra eser, altısı Türkiye'deki yazma kütüphaneleri olmak üzere dokuz ayrı nüshası daha tespit edilerek 2023 yılında Muhammed Sûrî ve Nasrullah Pûrcevadî tarafından edisyon kritiği yapılmak suretiyle geniş bir önsözle Tahran'da neşredilmiştir.¹ Eserin İbn Yezdânyâr'a aidiyeti hususunda şüphe yoktur zira neşredilmiş mezkûr eserde, örnekleri verilmiş olan toplam on üç farklı yazmanın tamamından da anlaşılacağı üzere müellifin İbn Yezdânyâr olduğu açık ve net olarak belirtilmiştir.²

Eser Arapça kaleme alınmıştır ve uzun-kısa olmak üzere toplam kırk dört bölümden oluşur. Telif sebebine eserin kısa mukaddemesinde değinen müellif, eserini bir dostunun, sûfiler ve tasavvufla ilgili sorularına cevaben kaleme aldığını belirtir ve selef meşâyihden duyduklarını kısaca aktararak bunu yapacağını ifade eder.³ Müellif, eserin özellikle başında ve sonunda bu dostuna seslenir ancak ismini ya da künyesini anmaz. Eserin ilk on bölümü, tasavvuf isminin nereden geldiği, tanımı, temelleri ve sûfilerin erkânı ile hırka giyinme adâbına ayrılmıştır. Bu kısımda sûfliğin sünnete göre yaşamak olduğunu, sûfilerin de Hz. Peygamber'i ve ashabını örnek aldıklarını vurgulanan müellif, aynı bölümde selef mutasavvıfları naat etmeyi de ihmal etmez.⁴ On bir ila on altıncı bölümlerde sâlik-meşâyih, meşâyih-sâlik ilişkilerine, sûfilerin seferdeki hallerine değinir. On yedi ila on sekizinci bölümlerde fakrın hakikati ile

1 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, nşr. Muhammed Sûrî - Nasrullah Pûrcevadî (Tahran: İntişârât-i Ferheng-i Muâsır, 1402/2023), 7-52.

2 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 53-84.

3 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 87.

4 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 91.

sohbetin adâbına değinen müellif bu bölümlere özellikle önem verdiğini ka-
tiyetle ifade eder.⁵ Semâ/İsmâ' meselesine toplam yedi bölüm ayıran müellif,
bu konu üzerinde de ısrarla durur. Sûfînin kendisine gelen vâridatı işiterek
onu kalbine aktarması, dolayısıyla bu fiilin işitme, vahiy ya da nakille ilişki-
lendirilmesi anlamına gelen semâ konusunun eserde bu kadar geniş ele alın-
ması eseri, emsali kitaplardan ayıran ve onu hadis ilmi içerisinde de önemli
kılan en önemli yönlerden birisidir. Semâ usulünü *ezkâr*, *efkâr* ve *esrâr* şeklinde
üçe ayıran müellif,⁶ sûfîlerin konuya yaklaşımını göstermesi bakımından ha-
dis ve sünnet ulemasının resmi söylemine paralel tevhid ve nübüvvet ilkele-
rini beyan ettikten sonra tasavvuf disiplininin, hadis ilmi ile sened zinciri ve
rical gibi konulara bakışını, önceki bölümlerde olduğu gibi tasavvufî mef-
kûreyi savunarak ve sûfîlerin şeriata bağlılığını vurgulayarak dillendirir.⁷
Müellifin bu hususu ısrarla vurgulamasının esas nedeni ise eserin kaleme
alındığı dönem olan XI. yüzyılın, tasavvufun tedvin dönemi olması hasebiy-
ledir. Zira bu dönem, tasavvufa yöneltilen suçlamaların yoğun görüldüğü,
dolayısıyla mutasavvıfların düşüncelerini savundukları, kendilerine yöneltilen
iddialara sıklıkla cevap vermek durumunda kaldıkları bir dönem olarak
tebellür etmiştir. Binaenaleyh müellifin eserinde de benzer bir savunma içeri-
sinde olduğu görülür. Ayrıca hadis ve rivayetler üzerinde ısrarla durması da
bu savunma dürtüsünden ileri gelmektedir. Lakin hadis ve semâ konusunun
müellife has yorumları içermesi açısından eser, nevi-i şahsına münhasır olup
tekrar hususlar barındırmaz. Müellif semâ konusundan sonra vecd, muhab-
bet, muhabbetin şartları, hakikati ve keyfiyeti, marifet, tevekkül, rıza, sabır,
sûkut, fütüvvet, mürüvvet, sehâvet, şefkat, mekârim-i ahlâk, kerahet-i sual ve
vesâyâ gibi tasavvufî makamların her birini ayrı birer bölümle açıkladıktan
sonra tasavvufun şartları adlı kırk dördüncü bölümle eserini sonlandırır.⁸
Neşredilen eser üç ana bölümden oluşur. Tahkîk dili Farsça olan eserin birinci
bölümü geniş bir önsözü hâvidir. İkinci kısımda eserin orijinal metni, üçüncü
kısımda ise yedi bölümden oluşan indeksler yer alır. Şahıs indeksleri kıs-
mında verilmiş biyografilerin dili de Farsçadır.⁹

Eserde müellifin metodu; muhaddis sûfîlerin metoduyla aynıdır. Her bir
bölümü ayet veya hadisle açan müellif, genel olarak önce konuyla ilgili varsa
hulefâ ve ashaptan rivayetler nakleder. Ardından önde gelen mutasavvıfların
yanı sıra Ebû Ali Mihrdâd-ı Rûzbârî (ö. 322/934), Hüsâmeddin Çelebî (ö.
683/1284)'nin cediti Ebû Bekr Yezdânyâr-ı Urmevî (ö. 334/945) ve Şeyh-i Cibâl
İbrahim b. Şeyban-ı Kirmanşahî (ö. 337/948) gibi öncülü mutasavvıfların söz-
lerini nakl ve edâ eder. Ardından konuyla ilgili kendi görüşlerini belirtir. Selef

5 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 127-128.

6 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 142.

7 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 92.

8 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 87-202.

9 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 365-415.

mutasavvıflara ait şiirlerde nakilleri arasındadır. Özellikle de Şiblî, Rûzbârî, Mısırî ve Hallac'ın Arapça şiirlerinden fazlasıyla yararlanır ki bu şiirler arasında Arap şair Mütenebbî (ö. 354/965)'nin şiirleri de görülür. Muhabbetin keyfiyeti konusunda ise Farsça bir beyte yer vermiştir ki bu beytin kendisine ait olması muhtemeldir.¹⁰ Ayrıca Ebû Amr Beykendî ile Ebû Bekr-i Şaşî (ö. 357/967)'den fütüvvetle ilgili Farsça sözler nakleder.¹¹ Nakiller konusunda dikkat çeken bir husus da müellifin, Kısra Enûşîrvân I. Hüsrev b. Kubâd (531-579), onun akıllı veziri Bözörgmîhr-i Bûhtîgân (ö. 580), İbn Mukaffa (ö. 142/759), Abbasi Halifesi Harun Reşid (786-809)'in ünlü vezirlerinden Yahya b. Halid el-Bermekî (ö. 190/805), Rum Kayserleri ile Makedonyalı Büyük İskender gibi tarihi şahsiyetlerden de vecizeli sözler nakletmiş olmasıdır. Oysa bu durum tasavvuf eserlerinden ziyade *nesâyih* yani öğüt ve nasihat şeklinde kaleme alınmış eserlerde sıklıkla görülen bir durumdur. Aynı şekilde Cibâl'in önemli nücum ilmi âlimlerinden Abdurrahman es-Sûfî (ö. 376/986) gibi bilim adamlarından da çeşitli sözler nakletmiştir ki benzer sûfî kitaplarında bu duruma pek rastlanılmaz.¹² Ayrıca müellif, Kerrâmîye akımının kurucularından Muhammed b. Kerrâm-ı Secistânî'den de sözler nakletmiştir ki bu da onun çağdaşı olan diğer sûfîler gibi, antropomorfist düşüncelere sahip Kerrâmilere karşı olmadığını bir göstergesidir.¹³ Ayrıca Melâmetiyye'nin öncülerinden Hamdûn el-Kassâr'dan (ö. 271/884) da aynı şekilde söz nakletmekten çekinmemiştir. Müellif'in nakil metot sırası, genelde ayet, hadis ve rivayetlerden sonra meşâyihin sözleri şeklindedir. Bazı bölümlerde ise bu düzeni korumadığı görülmektedir. Nakledilen sözlerin kendisine mi yoksa öncülü şeyhlere mi ait olduğu bazen net olarak anlaşılmazsa da bunları ayırt edecek karineler söz konusudur. Her bölümün sonunda getirdiği sözlerin ise kendisine ait olduğunu hissettirir. Lakin bu sözleri naklederken kimi yerlerde "meşâyih buyurdu" diyerek isim vermekten kaçınır.¹⁴ Ayrıca bazı yerlerde de "şeyh buyurdu" ya da "şeyhimden duydum" şeklinde muğlak ifadeler de kullanır ki eserin muhakkikleri tarafından bu kişi ya da kişilerin Baba Tâhir-i Uryân ile Baba Cafer-i Ebherî gibi Cibâl bölgesinin kadim ve önemli sûfîlerinin olma olasılığı yüksektir.¹⁵ Nitekim eserde Baba Tâhir-i Uryân'ın *Kelîmetü'l-Kısar* adlı eserinden pasaj ve vecizeler de mevcuttur ancak müellif eserinde Baba Tâhir'in adını açıkça anmamıştır. Bunun yerine "bazıları buyurur ki" şeklinde özel birini ya da birilerini işaret eden ifadeler kullanmıştır.¹⁶

10 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 157.

11 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 179.

12 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 176, 179, 192.

13 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 166.

14 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 119, 171, 177.

15 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 96, 144.

16 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 161.

Eserin başlıca kaynakları arasında, İmam Cafer-i Sadık'ın (ö. 148/765) *Misbahü's-Şeri'a*, Cüneyd-i Bağdâdî'nin (ö. 297/909) *el-Mizân* adlı kayıp risalesi ile İbrahim el-Havvâs (ö. 291/904)'ın *el-Mütevekkilîn*,¹⁷ Ebû Nâsr es-Serrac (ö. 378/988)'ın *el-Lüma'*, Abdirrahman es-Sülemî (ö. 412/1021)'nin *Hakâiku't-Tefsir*, *Kitabü'l-Fütüvve* ve *Nesimü'l-Ervâh*, Ebû Bekr-i Gülâbadî -Kelâbâzî- (ö. 380/990)'nin *et-Taarruf*, Ebü'l-Hasan Sircânî (ö. 470/1077)'nin *Kitâbü'l-Beyâz ve's-Sevâd*, Ebû Said Hargûşî (ö. 406/1016)'nin *Tehzibü'l-Esrâr*, Mansûr b. Hüseyin el-Âbî (ö. 431/1030)'nin *Min Nesri'd-Dûrer*, Ebû Nuaym el-İsfehânî (ö. 430/1038)'nin *Hilletü'l-Evliya* ve Ebû Mansûr İsfehânî (ö. 418/1027)'nin *Nechü'l-Has* gibi eserleri ilk sırada yer alır. Ayrıca kime ait olduğu belli olmayan *Mensûrü'l-Hikem* adlı bir eserden de nakiller yaptığı görülür.¹⁸ Dolayısıyla eserin kaynakları arasında Hemedân ve Cibâl sûfîlerinin kayıp ya da bilinmeyen risalelerinden alıntılar olduğunu söylemek de mümkündür.

Eseri önemli kılan yönlerden birisi de diğer sûfî eserlerinde yer almayan bir takım anlatı ve alıntılara sahip olmasıdır. Özellikle Hemedân ve Cibâl muntikasına has bu anlatılar, mezkûr bölgenin tasavvuf ve ilim tarihi açısından bir hayli önemlidir. Örneğin Ebû Bekr b. Börd-i Ebherî ile ilgili eserde yer alan anlatı, benzer sûfî kitaplarında olmayan bir anlatıdır ve bu sûfînin adına diğer sûfî kitaplarında da rastlanılmamıştır.¹⁹ Aynı şekilde Ali b. Abdürrahim el-Kannâd'ın 315/927 yılında Karkisiyâ'da (Pişhabur Bölgesi) Ebü'l-Ezher adında bir sûfî ile sohbetinde bulunduğu bilgisi de diğer sûfî kitaplarında daha önce eşine rastlanılmamış bir rivayettir. Keza Cibâl tasavvufunun önemli isimlerinden olan İbrahim b. Şeybanî-i Kirmanşahî'ye (ö. 337/948) ait nakillerde de bakir anlatılar söz konusudur. Ayrıca yine diğer sûfî kitaplarında ismine az rastlanılan Cibâlli sûfîlerin adı ve sanı bu eserde daha fazla yer alır. Örneğin Mümşâd-i Dineverî (ö. 299/911), Ebü'l-Kasım Merdan el-Nihâvendî-i el-Sûfî (ö. 330/941), Ebü'l Abbas Müzeyyîn-i Dineverî (ö. 340/951), Ebü'l-Abbas Nihâvendî (ö. 394/1003), Şeyh Amû (ö. 441/1049) ve Şemseddin b. Muhammed ed-Deylemî-i Hemedânî (ö. 589-1193) gibi diğer sûfî kitaplarında adına az rastlanılan Cibâlli sûfîlerden nakil rivayet edilmiştir ki bu da eserin önemini gösteren hususlardan bir diğeridir. Bu yönleriyle eser, aslında Cibâl sûfîlerini birbirine bağlayan bir eserdir de diyebiliriz. Zira kendinden önceki Cibâlli sûfîlerden alıntılar yaptığı gibi kendinden sonraki Cibâlli sûfîlere de kaynaklık etmiş bir eserdir. Mesela Şemseddin-i Deylemî'nin *Şerhi'l-Enfâsü'r-Ruhâniye* adlı eserinde *Ravzatü'l-Mürîdîn*'den pasajlar olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Aynülkudât'ın *Şekva'l-Garib*'inde de değerlendirmeye konu eserden anlatılar mevzubahistir. Örneğin Aynülkudât'ın Ömer b. Sinan-ı

17 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 106.

18 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 131.

19 İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 147-148.

Menbicî adlı sûfiden, “her kim üstat gibi davranmazsa onun sözleri de boş-tur” şeklinde yaptığı naklin, birebir *Ravzatü'l-Mürîdîn*'den alıntılama olduğu görülür²⁰ ki bu durumda Aynü'l-kudât'ın kaynakları arasında *Ravzatü'l-Mürîdîn*'in de olduğunu söylemek pekâlâ mümkündür. Aynı şekilde Baba Cafer-i Ebherî'nin *Riyâzetü'n-Nefs* ile *Adâbü'l-Fukâra* adlı eserlerinde de *Ravzatü'l-Mürîdîn*'den alıntı ve pasajlar mevcuttur. Dolayısıyla eserdeki kimi alıntı ve anlatılar müelliften sonra yaşamış olan diğer Cibâlli sûfiler tarafından da kullanılmıştır.

Dolayısıyla tüm bu bilgi ve veriler ışığında denilebilir ki; ilk dönem İslam tarih ve coğrafya kaynaklarında, *Mâheyn* ya da *Mâhü'l-Kufe* ile *Mâhü'l-Basra* gibi spesifik bölge ve şehir isimleri olarak da anılmış tarihi Cibâl/Kûhistan bölgesi, eski adı *Medyâ* olan bugünkü İran'ın güneybatı bölgesine verilmiş bir isimdir ve sonraki dönemlerde özellikle Arap tarihçileri tarafından *Irak-ı Acem* olarak da adlandırılmıştır. Hemedân, Dinever, Nihâvend, Sühreverd, Karmisin (Kirmanşah), Hulvân, Burucerd, Rey ve Kazvin gibi bilim tarihinde önemli şahsiyetler yetiştirmiş şehirleri içine alan bu bölge, başta Emevi ve Abbasi olmak üzere İslami dönemde çeşitli iktidarlar tarafından uzun yıllar idarî ve ilmî olarak Hûzistan, Bağdat ve Kufe gibi şehirlere bağlı olarak varlığını sürdürmüş bir bölgedir. Bu bölgede doğup yetişmiş birçok mutasavvıf da doğal olarak Bağdat tasavvuf mektebiyle yakın ilişki içerisinde olmuştur. Adı geçen bölgenin çok eskilere dayanan gnostik düşünce yapısı içerisinde şekillenmiş olan tasavvuf mefkûresi de kendi özgüllüğü ve kimliğiyle bu kadim gelenekten beslenmiştir. Bu sebeptendir ki başta Baba Tâhir-i Uryân olmak üzere Ahmed el-Gazzâlî (ö. 520/1126) ve Aynülkudât Hemedânî gibi mutasavvıfların düşüncelerinde izleğini gördüğümüz, Sühreverdî-i Maktûl (ö. 587/1191) ile Şeyh Şehâbeddin-i Sühreverdî (ö. 632/1234) gibi İshrakiyye belleğinde emarelerine rastladığımız bu özgül kimliğin bir yansıması olarak yetişmiş ilk dönem sûfilerle bu bölgede şekillenmiş tasavvufî anlayış ve ekoller, halka halka genişleyerek Horasan, Azerbaycan ve Anadolu'nun birçok yerine ulaşmıştır ki söz konusu bölge, bu açıdan bile olsa özel olarak, “Cibâl tasavvufu veya Cibâl tasavvuf ekolü” kavramını ve bu kavram üzerinde düşünülmesini ziyadesiyle hak etmektedir. Çünkü İslam tasavvufunun yapısal manada şekillenmeye başladığı ilk dönemlerden itibaren söz konusu bu bölge son derece önemli sûfiler çıkarmıştır. Öyle ki Bağdadî nisbesiyle anılan birçok mutasavvıf bu cümleden Cüneyd-i Bağdadî ile adı bu muhtasar çalışmaya sığmayacak daha nice sûfi, köken itibariyle bu bölgedendir. Ki değerlendirmeye konu eserin müellifi İbn Yezdanyâr'da mezkûr bölgenin ilk dönem sûfilerinden birisidir ve kendisinden geriye bıraktığı değerlendirmeye konu yegâne eseri de bu sebeple önemlidir. Çünkü XIII ila XI. yüzyıllarda kalem

20 İbn Yezdanyâr-ı Hemedânî, *Ravzatü'l-Mürîdîn*, 116.

alınmış başat tasavvufî eserlerin kahir ekseriyeti Bağdat, Basra, İsfehân Nişabur, Herat, Tus, Merv ve Rey gibi bölgelerde yazılmıştır. Tasavvuf tarihinde önemli sûfilerin yetiştiği bir bölge olan Cibâl ve Hemedân gibi bölgelerde ise yazılmış tasavvufî eser sayısı ya bir hayli azdır ya da pek çoğu kayıptır.

Dolayısıyla değerlendirmeye konu *Ravzatü'l-Mürîdîn* adlı eser, işbu az sayıdaki ya da kayıp yazılı eserlerden birisidir. Ayrıca Cibâl tasavvufu diye bir olgunun varlığını gösteren önemli bir yazılı kaynaktır. Bu yazılı kaynak, Cibâl bölgesinin de tıpkı Horasan, Nişabur, Bağdat, İsfehân vb. tasavvufî ekoller gibi isimlendirilmeye layık ve üzerinde çalışılmaya değer bir konu olduğunu göstermesi bakımından da değer arz eder.

Kaynakça

İbn Yezdânyâr-ı Hemedânî. *Ravzatü'l-Mürîdîn*. nşr. Muhammed Sûrî - Nasrullah Pûrcevadî. Tahran: İntişârât-i Ferheng-i Muâsır, 1402/2023.